

- Моя нога важчає (по три рази для кожної ноги)
- Мої руки й ноги важкі (по три рази)
- Мої руки й ноги гарячі (по три рази)

3. Глибоко вдихніть і скажіть собі: «Я спокійний».

Висновки. Таким чином, враховуючи загальнознаний світовий досвід і той факт, що стан здоров'я дітей визначається насамперед умовами перебування та навчання у школі, де вони проводять значну частину свого життя, прагнемо до створення творчого освітньо-виховного середовища, яке з певною відповідальністю можна назвати валеонасиченим, дійсно формуючим у дитини потреби й навички культури здоров'я.

Досліджується результативність духовного розвитку школярів за таким параметром: взаємодія соціальних, виховних і навчальних факторів, котрі забезпечують суб'єкт-суб'єктний зв'язок всіх учасників творчого освітньо-виховного середовища як такого, що сприяє життєвій самотворчості, тобто прагнемо побачити виучуваний об'єкт у цілому через його складові, щоб зрозуміти, як пов'язані ці частини між собою, з'ясувати, чому він складається саме із цих частин, і тільки з них, побачити, як зміни в одній частині впливають на іншу, які зміни треба проводити одночасно в декількох фрагментах системи для того, щоб між ними зберігся зв'язок. Тільки в цьому випадку зміни, що відбуваються, будуть працювати на задачу ефективної організації цілого.

Список джерел:

1. Леонов, О.З. Засоби загартовування, гігієни і самоконтролю за станом здоров'я / О.З.Леонов. – К.: ІСДО, 1995 – 84 с.

2. Леонов, О. З. Самоконтроль за станом здоров'я / О.З.Леонов // Нові технології навчання – 2006. – № 42 – с. 76-80.
3. Коробейчик, В.А. Проблема формування здоров'я молоді в історії освіти / В.А. Коробейчик // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / Ред. кол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2007. – Вип. 42. – С. 223-227.
4. Гавриленко, М.О. Роль культурно-дозвілдової діяльності у формуванні здорового способу життя студентської молоді / М.О. Гавриленко // Теорія і практика фізичного виховання: Науково-методичний журнал – Донецьк: ДонНУ, 2011 – с. 47-56.
5. Приходченко, О.В. Профілактично-просвітницька робота лікаря серед населення: Методично-навчальний посібник / О.В.Приходченко. – Донецьк: Каштан, 2009. – 199 с.
6. Приходченко, К.І. Формування здоров'язберігаючих технологій майбутніх фахівців / К.І.Приходченко, В.В.Охріменко / Теорія та методика навчання та виховання: Зб.наук.пр. – Вип.26. – Харків, 2010. – С.146-155.
7. Гетман, В.О. Методологія та технологія здорового способу життя людини майбутнього / В.О.Гетман, Ю.В.Новицький // Матеріали IV Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань «Проблема гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти». – Ірпінь, 2006. – С.375-377.
8. Норбеков, М. Дорога в молодість и здоровье / М.Норбеков, Л.Фотина. – М., 1995. – 299 с.

ЖАДАНОВА О.М.,

старший викладач кафедри історії та українознавства
Луганського національного аграрного університету,
кандидат педагогічних наук

УДК 37.034 /037(091)

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ТА МОРАЛІ У ТВОРЧИХ ДОРОБКАХ ПЕДАГОГІВ СЕРЕДИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

Проаналізовані ідеї духовно-морального виховання в педагогічних доробках вітчизняних педагогів 50-х – 60-х рр. ХІХ ст. з урахуванням досягнень педагогічної думки сучасності. Розкрита основоположна концепція духовності та моральності К.Д. Ушинського, її вплив на формування поглядів з проблеми послідовників та однодумців видатного педагога. Зроблено побіжний аналіз творів І.Тимківського, О.Духновича, М.Пирогова тощо та їх вплив на формування вітчизняної парадигми духовно-морального виховання.

Ключові слова: духовність, мораль, духовно-моральне виховання, К.Д.Ушинський.

Проанализированы идеи духовно-морального воспитания в педагогических работах отечественных педагогов 50-х – 60-х гг. ХІХ в. с учетом достижений педагогического мнения современности. Раскрыта основополагающая концепция духовности и нравственности К.Д. Ушинского, ее влияние на формирование взглядов на проблему последователей и единомышленников выдающегося педагога. Сделан анализ произведений И.Тимковського, А.Духновича, Н.Пирогова и др., их влияние на формирование отечественной парадигмы духовно-

морального виховання.

Ключевые слова: К.Д.Ушинский, духовность, мораль, духовно-моральное воспитание.

The idea of spiritual education in pedagogical works of native educationists in 50-60 years XIX century with a glance at achievements of modern educational opinion is analyzed. Fundamental Ushinsky's concept of spirituality and morality is disclosed; its influence on views formation in followers and like-minded persons is proved. Side analysis of works by I. Timkivsky, O. Duchnovich, M. Pirogov and others is fulfilled; their influence on forming of native paradigm of spiritual education is conducted.

Key words: K.Ushinsky, spirituality, morality, spiritual education.

В умовах державно-політичних і соціально-економічних перетворень одним із головних завдань українського суспільства є інтеграція нашої країни у світовий культурний та економічний простір, що потребує комплексної модернізації системи освіти і виховання, створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації громадян України. На фоні дегуманізації життя, зростання насилля особливого значення набуває виховання молодого покоління в дусі загальнолюдських ідеалів, духовності.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в багатьох галузях суспільного життя, передбачають водночас збереження і впровадження позитивного національного освітнього досвіду і традицій. Тому, розробляючи способи впровадження ефективної системи виховання духовних цінностей у підростаючого покоління, потрібно не тільки враховувати світовий досвід, а й передусім вивчати надбання вітчизняної педагогічної думки.

Звідсіля **метою статті** постало вивчення проблеми історії формування духовно-моральної концепції виховання людини з позицій сучасної педагогічної науки.

Ключовою в нашому вивченні є категорія «виховання», що у широкому соціальному розумінні означає впливи на людину всієї навколишньої дійсності. Виховання в контексті нашого дослідження можна визначити як цілеспрямований та організований процес формування особистості, основне призначення якого полягає в забезпеченні життєвої наступності поколінь, у передачі соціального досвіду. Виховання – цілеспрямована, керована й відкрита система виховної взаємодії дітей і дорослих, націлена на підготовку підростаючих поколінь до життя у певних конкретно-історичних умовах [1, с. 87].

За змістом В. Бабанський, О. Кононко, М. Сметанський та ін. виокремлюють розумове, моральне, трудове, екологічне, економічне, статеве, правове виховання тощо. Стосовно нашого дослідження звернемось до категорії «моральне виховання».

К. Чорна визначає моральне виховання як «цілеспрямований процес оволодіння дітьми моральними категоріями, цінностями, принципами, ідеалами, виробленими людством і прийнятими суспільством на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм

особистої поведінки» [2, с. 523]. Специфіка морального виховання визначається його змістом – суспільною мораллю. Аналіз наукової літератури з проблеми морального виховання дав можливість з'ясувати та уточнити сутність понять «мораль», «моральні цінності», «моральне виховання». «Мораль – це система норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства і означає форму соціальної культури, що виконує ціннісно-орієнтаційні та регулятивні функції» [3, с.523-524]. Мораль, як форма соціальної культури, виконує ціннісно-орієнтаційні та регулятивні функції. Через систему орієнтацій, норм, заборон оцінок, ідеалів, мораль регулює поведінку людей. Вона дає змогу встановити зв'язок вчинку і всієї поведінки людини із загальноприйнятою системою цінностей [4, с.37].

З категорією «моралі» тісно пов'язана категорія «духовність», що традиційно розвивалась в галузі релігійної думки і є виявом «моральнісної спрямованості людського буття» [5, с.244-245].

За словами О. Сухомлинської, у педагогіці існують різні підходи, різні концепції моральності, духовності, й відповідно, виховного ідеалу, які конкурують між собою й є уразливими. Одна – це мораль як абсолют, яка носить форму релігійної духовності й релігійної (або християнської) моралі з її вічними категоріями, імперативами та цінностями, до яких сьогодні долучені й національні, етнокультурні константи [6, с.15].

Відповідно духовно-моральне виховання ми будемо розглядати як цілеспрямований процес оволодіння дітьми моральними категоріями, у тому числі й цінностями релігійної духовності та релігійної (або християнської) моралі, принципами, ідеалами, виробленими людством і прийнятими суспільством на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки. При цьому слід враховувати, що цілі, зміст, форми і методи виховання історично змінні.

Ідеї персоналії не віддільні від її життєвого та творчого шляху і тому, на думку відомих істориків педагогіки Н. Гупана, Н. Дічек, О. Сухомлинської та ін., мають вивчатись лише в контексті соціально-економічних та суспільно-політичних умов її життя та діяльності. За словами О.Сухомлинської, історико-педагогічний аналіз розвитку вітчизняної педагогічної науки неможливий без вивчення життєвого шляху

«носіїв» основних ідей – науковців, теоретиків і практиків [7, с.10-15]. Важливим виявляється не лише ретельний аналіз робіт видатного педагога, але й відстеження еволюції наукових поглядів, вивчення кола актуальної професійної і особистісної взаємодії, навіть, деяких особливостей приватного життя.

Видатним українським педагогом, який започаткував у середині XIX ст. наукову розробку концепції духовно-морального виховання, був К.Д.Ушинський.

В основі поглядів К. Ушинського на духовно-моральне виховання особистості, як і виховання в цілому, лежать такі основні положення: кожний народ повинен мати власну національну систему виховання; досвід кожного народу у справі виховання є дорогоцінним надбанням для всіх інших народів; у кожного народу є своя особлива ідея про людину, яка відповідає народному характеру, визначається його історичним розвитком; для виховання народу потрібні народні вчителі та народні школи.

К. Ушинський великого значення надавав вивченню рідної мови як засобу духовного зв'язку з попередніми поколіннями та нескінченному джерелу вікового досвіду власного народу [8, с.274]. Безпосереднє спілкування з природою педагог вважав необхідним елементом духовно-морального і фізичного формування особистості. Виховання в дитини любові до рідної природи є не тільки естетичним, а й моральним завданням: дитина привчається з повагою ставитися до свого народу, до своєї Батьківщини.

Наступною складовою системи духовно-морального виховання є праця. Вільна й узгоджена з християнською мораллю діяльність людини необхідна для досягнення тієї чи іншої істинно людської мети. Важливим елементом системи духовно-морального виховання Костянтин Дмитрович вважав спілкування дитини з дорослими і товаришами, завдяки якому в неї формуються моральні норми [9, с.49-50].

К. Ушинський розглядав духовно-моральне виховання дитини як виховання в неї патріотизму, любові до Батьківщини, прагнення боротися зі злом, чесності, справедливості, щирості, працьовитості, дисциплінованості, почуття відповідальності та обов'язку, скромності, відчуття сорому, без якого особистість не може бути високодуховною, морально досконалою [10, с.106].

Важливим елементом в системі духовно-морального виховання педагог вважав моральну гідність вчителя, яка виявляється, зокрема, у характері звертання до дітей, у змісті його вимог, що мають відповідати формі і тону їх пред'явлення. Таким чином, учитель має сам вдосконалювати свою етичну природу, співвідносити свої дії з високими моральними

нормами [11, с.41].

Наступною складовою системи духовно-морального виховання К. Ушинського є релігійна освіта і виховання, завдання яких – розкрити істину про релігію, просвітити людину в символах віри.

На досягнення завдань духовно-морального виховання учнів у світлі православ'я був спрямований і зміст навчальних книг К.Ушинського («О человеке», «Богатство», «Родное слово», «Троица» та ін.), які він вважав важливим елементом системи виховання [12, с.45].

Кардинальні реформи, які проводились урядом Російської імперії в 50-60-х рр. XIX ст., стали переломним етапом у подальшому розвитку вітчизняної школи та педагогічної науки. Зростання доступності початкових шкіл для нижчих соціальних верств актуалізувало проблему духовно-морального виховання як в цілому в Російській імперії, так і на українських землях, де духовно-моральне виховання стало складовою національно-культурного відродження. Зважаючи на це, ідеї духовно-морального виховання, яке започаткував К.Ушинський, посіли одне з пріоритетних місць не тільки в педагогічних доробках його українських сучасників, а й у загальнокультурному процесі згаданого періоду.

З'явилася низка публікацій, автори яких, поділяючи думки вченого, а іноді незалежно від нього, розвивали ідеї духовно-морального виховання. До таких авторів можна віднести, насамперед, О. Духновича, М. Костомарова, П. Куліша, М. Пирогова, І. Тимківського, П. Юркевича та ін.

Так, український педагог і письменник, учитель К. Ушинського І. Тимківський («Общие мысли об учебных заведениях», 1809; «Опытный способ к философическому познанию российского языка», 1811) сприяв становленню майбутнього педагога як теоретика, розробника і пропагандиста ідей духовно-морального виховання [13, с.187]. Ілля Федорович був для гімназистів прикладом високої моральності та духовності, відстоював демократизацію навчально-виховного процесу, виступав за відкриття народних шкіл, за впровадження у вихованні принципу народності; важливого значення надавав поєднанню фізичного й морального виховання, залежності останнього від фізичного розвитку дитини.

Відомий педагог, письменник та просвітителю О. Духнович («Книжица читальная для начинающих», 1847; «Краткий землепис для молодых русинов» 1851; «Народна педагогія в пользу училищ й учителей сельских», 1857; «Сокращенная грамматика письменного русского языка», 1858) також виступав за народність

виховання, за необхідність поширення освіти як основи духовного життя людини, за використання в народній школі усної народної творчості, народних звичаїв, матеріалів з рідної історії з метою виховання учнів у душі «народолюбців» [14, с.91]. Серед найважливіших чинників духовно-морального виховання він виокремлював історичні й національні традиції народу, народні пісні, рідну мову, релігійність.

Видатний український педагог М. Пирогов («Вопросы жизни», 1856) головним шляхом підготовки справжніх людей, як і К. Ушинський, вважав моральне виховання у процесі здобуття освіти. Виробити стійкі моральні переконання в дітей, за М. Пироговим, означало зробити їх людьми, здатними вдосконалювати суспільне та особисте життя [15, с.205-209]. М. Пирогов, спираючись на християнське вчення, висунув дві умови дієвості морального виховання: розвиток здібностей та приборкання темпераменту кожного, створення гідних умов існування та дійсно морального оточення вихованця.

Сучасником і провідником педагогічних ідей, співзвучних духовно-моральній парадигмі К. Ушинського, був видатний поет, художник, мислитель, борець за самобутність українського народу Т. Шевченко («Никита Гайдай», 1841; «Варнак», 1853; «Музыкант», 1854; «Близнецы», 1856; «Букварь южнорусский», 1861). Поет визначив та обґрунтував найсуттєвіші складові духовно-морального виховання, як-от: християнство і православні цінності, патріотизм, любов до Батьківщини, рідна мова, українські обряди, звичаї, традиції, пісні, казки, легенди, жінка-мати, праця.

Відомий український історик, педагог М. Костомаров («О преподавании на южнорусском языке. Мысли южнорусса», 1862; «Две русские народности», 1861; «Правы ли наши обвинители?», 1863), як і К. Ушинський та М. Пирогов, вважав, що духовно-моральне виховання повинно спиратись на природознавчі засади, тобто бути народним за змістом, максимально наближеним до духовних потреб народу [16, с.32]. Завдання педагогів у духовно-моральному вихованні та освіті українців, на його погляд, полягало у збереженні народності, праці, релігійності, рідної мови.

Значне місце відводив проблемі духовно-морального виховання та його ролі у житті особистості відомий український педагог і філософ П. Юркевич («Серце и его значение в духовной жизни человека», 1857; «Курс общей педагогики с приложениями», 1869). Як і К. Ушинський, філософ наголошував на визначній ролі християнства у духовному житті людини, її становленні. П. Юркевич дав власне християнське розуміння гуманізму на основі

глибоких духовно-моральних засад, наголосивши, що релігія, утверджуючись головним чином у серці людини, несе любов до добра і краси, визначає діяльність, моральну гідність людини [17, с.95].

Формуванню християнських цінностей як одній із найважливіших основ духовно-морального виховання значну увагу приділяв український письменник і педагог П. Куліш («Записки о Южной Руси», 1856; «Грамматка», 1857; «Перегляд українських книжок», 1862; «Виховання дітей», 1869). Як і К. Ушинський, він великого значення в духовно-моральному вихованні надавав народності, фольклору, рідній мові, сімейному вихованню, наслідуванню батьків [18].

Висновки. Отже, проведений аналіз педагогічної спадщини видатних просвітителів, педагогів XIX ст. показав, що у складних суспільно-політичних та соціально-економічних умовах вони прийшли до розуміння необхідності докорінного реформування змісту та засобів навчання й виховання дитини. Центральними в їх творчості були ідеї духовно-морального виховання, під якими вони розуміли виховання з опорою на християнську релігію та материнську мову, а також традиції рідного народу. Їх ідеї щодо виховання високоморальної, глибоко духовної, працелюбної особистості, яка була б обізнана з національною культурою, володіла б мовою свого народу, поважала його звичаї, обряди тощо, були співзвучними з ідеями духовно-морального виховання К.Д. Ушинського.

На нашу думку, подальший розгляд проблеми потребує вивчення історії розвитку ідей духовно-морального виховання в педагогічній думці другої половини XIX ст. до сьогодення. Цим самим буде створено цілісну картину ретроспективи духовності та моралі.

Список джерел:

1. Енциклопедія освіти [Текст] / гол. ред. В.Г. Кремень; Акад. пед. наук України. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Там само
3. Там само
4. Бех, І.Д. Виховання особистості [Текст]: у 2 кн. Кн. 1 / І.Д. Бех // Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: монографія. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
5. Енциклопедія освіти [Текст] / гол. ред. В.Г. Кремень; Акад. пед. наук України. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Сухомлинська О.В. Педагогічний ідеал крізь призму теорій моралі [Текст] / О.В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2008. – № 1. – С. 15.
7. Сухомлинська О. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі [Текст] / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2001. – № 1. – С. 10-15.

8. Ушинський, К.Д. Рідне слово [Текст] / К.Д.Ушинський // Твори: У 6-ти т. – К.: Радянська школа, 1954. – Т.1. – 446 с.
9. Ушинський, К.Д. Про народність у громадському вихованні [Текст] / К.Д.Ушинський // Вибрані педагогічні твори: У 2-х т. – К.: Радянська школа, 1949. – Т.1. – 419 с.
10. Ушинський, К.Д. Про народність у громадському вихованні [Текст] / К.Д.Ушинський // Твори: У 6-ти т. – К.: Радянська школа, 1954. – Т.1. – 446 с.
11. Ушинський, К.Д. Про користь педагогічної літератури [Текст] / К.Д.Ушинський // Твори: У 6-ти т. – К.: Радянська школа, 1954. – Т.1. – 446 с.
12. Ушинський, К.Д. Детский мир и хрестоматия. Родное слово [Текст] / К.Д.Ушинський // Твори: У 6-ти т. – К.: Радянська школа, 1954. – Т.3. – 800 с.
13. Е. И-в. [Тимковский Илья Федорович] [Текст] // Юридический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805-1905) / Под ред. проф. М.П. Чубинского и проф. Д.И. Багаляя. – Харьков, 1908. – 191 с.
14. Духнович, О.В. Народна педагогія в пользу училищ й учителей сельских [Текст] / О.В. Духнович // Хрестоматія з історії педагогіки. Частина I. Вітчизняна школа і педагогіка / М.Ю.Рисіна, А.А.Сбруєва. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2003. – 299 с.
15. Пирогов, М.І. Питання життя [Текст] / М.І.Пирогов // Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки / Укладачі: Васюк О.В., Сопівник І.В. – К.: ДАКККіМ, 2011. – 600 с.
16. Костомаров, Н. О преподавании на южнорусском языке. Мысли южнорусса [Текст] / Н. Костомаров // Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX-XX ст.). Хрестоматія / Упоряд.: Л.Д.Березівська та ін. – К.: Наук. Світ, 2003. – 418 с.
17. Юркевич, П.Д. Серце и его значение в духовной жизни человека [Текст] / П.Д.Юркевич // Философские произведения / Составители: А.И.Абрамов и др. – М.: Правда, 1990. – 418 с.
18. Куліш, П. Граматка [Текст] / П.О.Куліш. – СПб., 1857. – 149 с.

БУРОВА Е.В.,

*аспірантка кафедри педагогіки вищої школи
Державного вищого навчального закладу
“Донбаський державний педагогічний університет*

БУРОВ Ю.В.,

*асистент кафедри валеології та корекційної медицини
Державного вищого навчального закладу
“Донбаський державний педагогічний університет*

УДК [378.147.091.3+373.5.091] (477)“19”

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ “ВИЩИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД – ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА” ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядається сутність проблеми організації педагогічної практики студентів. Особлива увага приділяється питанням взаємодії вищих педагогічних навчальних закладів і загальноосвітніх шкіл. Розкриваються основні форми та методи навчання, що впливали на покращення підготовки студентів до практики. Визначено основні етапи в організації практики. З'ясовано основні завдання в період проходження практики в загальноосвітній школі. Підкреслено, що педагогічна практика студентів обов'язкова складова навчального процесу ВПНЗ.

Ключові слова: взаємодія, організація, педагогічна практика.

В статье рассматривается сущность проблемы организации педагогической практики студентов. Особое внимание уделяется вопросам взаимодействия высших педагогических учебных заведений и общеобразовательных школ. Раскрываются основные формы и методы обучения, влияющие на улучшение подготовки студентов к практике. Определены основные этапы в организации практики. Выявлены основные задачи в период прохождения практики в общеобразовательной школе. Подчеркнуто, что педагогическая практика студентов обязательная составляющая учебного процесса ВПУЗ.

Ключевые слова: взаимодействие, организация, педагогическая практика.

The article considers the nature of the problem of organization of students' teaching practice. Particular attention is paid to the interaction between higher educational establishments and schools. The basic forms and methods of teaching practice, which influence the improvement of students' preparation to school-based practice are revealed. The basic steps in organizing school-based practice are defined. The main tasks during school-based practice in secondary school are found. It is emphasized that students' teaching practice is an essential part of the educational process of higher educational establishment.

Keywords: interaction, organization, teaching practice.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни в житті суспільства зумовлюють оновлення загальнопедагогічної та методичної підготовки вчителів, удосконалення форм, методів, засобів

організації навчально-виховного процесу. Важливою складовою професійної педагогічної підготовки є практика. Педагогічна практика студентів і педагогічна наука – сполучна ланка між